

crkva u svijetu

RASPRAVE I ČLANCI

SEDMOGLAVA ZVIJER (Otk 13, 1—10) APOKALIPTIČKA VIZIJA ILI NADVREMENSKO GLEDANJE POVIJESTI

Stipe Jurić

Studija što slijedi usredotočuje se na jedan ulomak iz knjige Otkrivenja 13, 1—10, a sadrži prikaz i djelovanje Zvijeri što »izlazi iz mora« i koja ima »deset rogova i sedam glava« (r. 1a). Osim toga ona nosi na svojim rogovima »deset kruna« (dijadema), a na glavama »bogopogrđne naslove« (r. 1b). Ovaj ulomak, s obzirom na mjesto koje zauzima u knjizi Otkrivenja, veoma je važan i sadržajno bogat, pun je specifičnih izričaja i tajnovitih slika, stoga je dosta težak, stilski prijeporan i prilično zamršen.¹

Prije nego prijedemo na dublje i potanje prikazivanje viđenja problema ovoga ulomka, koji se odnose na ustrojstvo, kontekst, literarna, tekstualna i druga sporna pitanja, može biti od pomoći i koristi jedan kratki i sažeti pogled na najvažnija dosadašnja tumačenja tog teksta. Kao prvo što se opaža jest to da postoje mnogobrojne interpretacijske formulacije u obliku kratkih tvrdnji, premda se stručnjaci u tomu podosta razilaze. U okviru ovog prikaza nije nam moguće nabrojiti sve te interpretacije pojedinačno i osvrnuti se na svaku od njih zasebno, stoga ćemo spomenuti samo najrječitije, a preglednosti i jasnoće radi svrstat ćemo ih u dvije skupine.

¹ Prihvaćajući podjelu knjige koju predlaže U. Vanni u svojoj knjizi *La struttura letteraria dell'Apocalisse*, Brescia ²1980, str. 182, naš tekst se nalazi u drugom dijelu, 4, 1-22, 5, odnosno u njegovu četvrtom odsjeku, 11, 15-16, 16 koji je, prema istom autoru, »jedan od najdiskutiranijih i u isto vrijeme najvažnijih dijelova čitave knjige Otkrivenja«, id. str. 195, zahvaljujući upravo mnogostrukosti elemenata, njihovoj dužini i zamršenosti.

S jedne strane, velika većina egzegeta slaže se u tom da je Zvijer što »izlazi iz mora«, i koja ima mnogolike izgleda, sintetizirajući glavna obilježja četiriju nemani Danielovih i uosobljujući u sebi njihovu nečuvenu zlu ćud i moć (Dn 7, 2ss), politička sila, veoma važna i vrlo dobro organizirana. Međutim, velika razmimoilaženja započinju u trenutku kada se radi o tome da se interpretira i identificira ta sila.²

S druge strane, postoji i jedan manji broj onih koji se ne slažu s ovim prvim tumačenjem pa nude drugo rješenje. Značajka njihove interpretacije sastoji se u tome što ne želi biti povijesna. Drugim riječima kazano, autori ove nove interpretacije posve isključuju bilo kakvo povezivanje tajnovite slike Zvijeri s povijesnim okolnostima I. stoljeća, s crkvenom i svjetskom povijesti, odnosno s političkom silom. Svejednako, i oni odudaraju jedan od drugoga u trenutku formuliranja svojih stajališta,³ koliko god njihove interpretacije bile preopćenite. O svim tim pogledima i tumačenjima biti će još govora. Vratimo se sada samome ulomku i započnimo sa sustavnijom obradom teksta.

² Između velikog broja egzegeta što u Prvoj Zvijeri vide rimski imperijalizam i imperatorski kult navodimo samo neke: Allo E. B., *St. Jean, L'Apocalypse*, Paris ³1933; Brun L., *Die römischen Keiser in der Apokalypse*, u ZNW 26 (1927) 128ss; Bousset W., *Die Offenbarung Johannis*, Göttingen ⁹1906; Cerfaux L. — Cambier J., *L'Apocalypse de Saint Jean lue aux chrétiens*, Paris 1955; Charles R. H., *A Critical and Exegetical Commentary on the Revelation of St. John*, Edinburgh 1920; Collins A., *The Political Perspective of the Revelation to John*, u JBL 96 (1977) 247ss; Corsini B., *L'Apocalisse di Giovanni: scritto apocalittico, o profetico?*, u Bibbia e Oriente 17 (1975) 259ss; Gelin A., *Apocalypse traduite et commentée*, Paris 1938; Kümmel W. G., *Einleitung in das Neue Testament*, Heidelberg ¹⁹1978, str. 406; Lohse E., *Die Offenbarung des Johannes*, Göttingen ¹⁰1978; Swte H. B., *The Apocalypse of St. John*, London ³1917; Touilleux P., *L'Apocalypse et les cultes de Domitien et de Cybèle*, Paris 1935; Wikenhauser A., *Die Offenbarung des Johannes*, Regensburg 1947; itd.

Ima i onih koji, umjesto da govore o rimskom imperiju, radije gledaju u prvoj Zvijeri svaki politički sistem i silu, i to u općem smislu. Tako, npr. Ellul J., *Apokalypse*, Neukirchen-Vluyn 1981, str. 82 kaže: »...moramo shvatiti da se simbolika prve Zvijeri, iako je u konkretnom povijesnom trenutku uzela meso i krv od rimske države, ne iscrpljuje u toj banalnoj alegoriji. Radi se štoviše o jednoj sili koja sebe izigrava kao suverenu vladajuću silu... Ne bojim se ustvrditi, da prva Zvijer označava silu, političku silu u općem i sveopćem smislu.« Slično misli i Tiefenthal S. (*Die Apokalypse des hl. Johannes*, Paderborn 1892, str. 531), kada veli da Zvijer ne bi bila ni rimsko carstvo ni kraljevstvo Antikrista ni neki car nego »jedan uvijek postojeći neprijatelj kraljevstva Božjeg. Neman je, dakle, svjetska sila općenito, a glave su joj posebni pojavni oblici.«

³ Bergh van Eysnga, npr., kaže: »Obožavanje Zvijeri može se isto tako dobro odnositi na čašćenje mudrosti«, (*Die in der Apokalypse Bekämpfte Gnosis*, u ZNW 13 [1912] 298ss). Lohmeyer, pošto je govorio o povezanosti Zmaja i dvije Zvijeri, o mitološkoj tradiciji i novom religijskom smislu koji su poslužili simbolici Zvijeri, zaključuje ovako: »iz svega ovoga se utvrđuje, da je tumačenje prve Zvijeri kao Rim nemoguće« (*Die Offenbarung des Johannes*, Tübingen 1926, str. 112). Među modernima koji se protivie identificiranju Zvijeri s nimskim carstvom ili nekom drugom političkom silom, ističe se Morris L. koji veli: »Mnogi moderni stručnjaci gledaju u Zvijeri aluziju na rimstvo carstvo. To izgleda previše lako« (*The Revelation of St. John*, London 1969, str. 165). Onaj koji najizričnije govori, mjesto o političkim, o sotonskim silama i demonskom svijetu jest Sickenberger J.: »Za Ivana Zvijer nije slika nekog ljudskog vlastodršca jednog rdavog kraljevstva, nego *sēmeion*

1. Osebnosti i ustrojstvo ulomka

Ulomak 13, 1—10, jest zaokružena mala literarna cjelina koju s lakoćom možemo raspoznati, razgraničiti i izdvojiti prema njezinoj osobitosti. Prva je indicija novi početak koji nalazimo u formuli: »Potom opazih... Zvijer« (*kañ eidon... thērion*) (r. 1a). Naime, osim izraza »potom opazih«, koji izražava vidnu percepciju, imamo također i apsolutnu novost gledom na protagoniste događanja. Namjesto dosadašnjeg Zmaja iz odlomka koji neposredno prethodi naš tekst (gl. 12), sada imamo Zvijer što »izlazi iz mora«. Isto tako, kao što ćemo vidjeti, progonjeni nisu više Žena i njezino Dijete, nego su to sada »sveti« (r. 7), protiv kojih je Zvijer zametnula rat i koje sada progoni.

Idući tako naprijed dolazimo do r. 10. Ovdje se možemo mirne duše zaustaviti, jer tu nailazimo na neku vrstu zaključka: »Na tome se temelji postojanost i pouzdanje svetih« (*Hōdē estin hē hypomonē kañ hē pistis tōn hagion*), a odmah potom s r. 11 započinje novi odsjek koji ima za protagonistu drugu Zvijer: »Potom opazih drugu Zvijer gdje izlazi iz zemlje« (*kañ eidon allo thērion... ek tēs gēs*). Glagol »vidjeti«, dakle, opet je znak početka novog viđenja. Promatrajući vokabular ulomka 13, 1—10, upada nam u oči riječ »Zvijer« (*thērion*) zbog njezine učestalosti, iako smo je do sada mogli sreći svega dva puta: 6, 8 u množini i tiče se zemaljske zvjeradi i u 11, 7, gdje se govori o Zvijeri što »izlazi iz Bezdana«. U našem tekstu, naprotiv, riječ »Zvijer« dolazi šest puta u samo prva četiri retka, 13, 1. 2. 3. 4 (tri puta), i tako je osnovni motiv čitavog ulomka 13, 1—10.

Ulazeći malo dublje u sam tekst i njegovu strukturu, tekstovne sastojnice i unutartekstovni suodnos između različitih elemenata, vidimo da se naš ulomak može podijeliti u tri male strofe, a svaka je od njih praćena svojim zaključkom. Prva bi se strofa sastojala od redaka 1. 2. 3ab, gdje se opisuje Zvijer. Slijede reci 3c. 4 kao neka vrsta pauze i zaključka, odnosno prijelaza od čisto vanjskog opisa Zvijeri na njezinu akciju. Drugu strofu čine reci 5. 6. 7. Tu nalazimo Zvijer u punom zamahu. Sada tek vidimo njezino pravo lice i puninu njezine akcije. Sada se očituje ona velika moć i vlast što ih je primila od Zmaja (r. 2b). Redak 8, koji po svom poklonstvenom činu sliči r. 4, bio bi onaj drugi zaključak ili pauza.

•
nekoj demona. Sve strašne životinjske pojave u Otkrivenju su slika demona« (*Die Johannesapokalypse und Rom*, u *BiblZ* 17 [1925] 277ss). Još jasniji je Williams I.: »Pogrešno je pretpostaviti da je to četvrta neman Danielova, ili rimska moć« (*The Apocalypse*, London 1852, str. 233). Malo dalje veli: »Zvijer ne može predstavljati ni jedno kraljevstvo... ona mora predstavljati nešto općenito, kao Zmajeva sila među narodima...« (str. 236). Zahn T., naprotiv, vidi u prvoj Zvijeri Antikrista što će se pojaviti na svršetku svijeta (*Die Offenbarung des Johannes. Zweite Hälfte, Kap. 6-22*, Leipzig 1926, str. 450, itd.).

⁴ Charles povezuje ovaj redak s Antikristom. On kaže: »Zvijer iz Bezdana, dakle, tj. Nero *redivivus* (oživjeli Neron) ili demonski Antikrist, dolazi ovdje proleptički (tj. ovdje joj nije mjesto, nego je istrgnuta iz drugog konteksta i povučena naprijed)« (n. dj., I, str. 286). Također i za Swetea Zvijer koja izlazi iz Bezdana (*ek tēs abýssou*) bila bi neka vrsta anticipacije vizije u gl. 13 (n. dj., str. 137).

Reci 9. 10ab tvore treću strofu koja sadrži jedan parnetski, tj. opomenosokoljavajući elemenat. Slijedi r. 10c, koji je zaključak ne samo treće strofe nego i čitavog ulomka, a upućen je svima onima što podnose ili će podnositi slične kušnje, tj. koji imaju ili će imati posla sa Zvijeri.

Držeći se te tematske strukture, naš bi ulomak shematski izgledao ovako:

I čin: r. 1—4	II čin: rr. 5—8	III čin: 9—10
opis Zvijeri (predstavljanje glavnog protagoniste) — rr. 1. 2. 3ab	Zvijer na djelu (otvorena pozornica) — rr. 5. 6. 7	poruka (zaključak) — rr. 9. 10ab
pauza (reakcija publike): »i pokloniše se« (<i>prosekýnēsan</i>) Zmaj i Zvijeri — rr. 3c. 4	pauza (reakcija publike): »i poklonit će se« (<i>proskynēsousin</i>) — r. 8	kraj (komentar) — r. 10

Ako поближе razmotrimo vokabular ulomka, imajući pred očima ovu shematsku podjelu u tri čina, zamijetit ćemo da u prvom činu prevladava riječ »Zvijer (*thērion*), 6 puta (rr. 1. 2. 3. 4a. 4b. 4c), u drugom činu dolazi do izražaja glagol »davati« (*dídōmi*), odnosno njegov pasivni oblik »biti dano« (*edóthē*), 4 puta (rr. 5a. 5b. 7a. 7b), dok je u trećem činu bodrenjska poruka uvedena s trostrukim »ako netko« (*eí tis* — rr. 9. 10a. 10b).

2. Odnosi ulomka 13, 1-10 s nekim najkarakterističnijim tekstovima iz bližeg i daljnjeg konteksta

Postoje dva teksta koji s našim ulomkom 13, 1—10 pokazuju neki nedvojbeni afinitet, osim što imaju mnogovrsne tematske i literarne doticaje. Zbog toga je neophodno potrebno osvrnuti se ukratko na njih, a sve će nam to pomoći da razumijemo sam tekst, njegovu važnost i puninu njegove poruke. Pogledajmo najprije tekst koji neposredno prethodi, tj. gl. 12, i otkrijmo te zajedničke elemente.

a. Otk 13, 1—10 i Otk 12, 1—18

Ako bismo stavili ta dva teksta u dva paralelna stupca, uvjerali bismo se u to da postoji očevidna jezična veza i literarni dodir između njih. Ta nesumnjiva suglasnost li paralelizam, što se opaža među njima, na poseban način je jasan iz njihova vokabulara, unatoč nekim stilskim varijacijama koje su inače karakteristika čitave knjige. Evo najvažnijih sličnosti i podudarnosti koje dobro govore o postojanosti zajedničke nitii što povezuje ova dva odlomka i po kojoj se odvija cijela radnja:

Tu usku vezu treba prvenstveno zahvaliti izrazima: »more« (*thálassa*): 13, 1 i 12, 18; »deset rogova i sedam glava« (*kérata déka kai kephalás heptá*): 13, 1 i 12, 3; »dijadem«: 13, 1 i 12, 3; »tada otvori usta« (*kai énoixen tò stóma autoû*): 13, 4 i 12, 7; »nebeski stanovnici« (*en tòi ouranói skenoúntēs*) 13, 6 i 12, 12; »ratovati« (*poleméo*): 13, 4 i 12, 7; »rat« (*pólemos*): 13, 7 i 12, 7. 17; »pobijediti« (*nikáo*): 13, 7 i 12, 11; itd.

— U oba teksta nalazimo mitske slike: morska Zvijer (13, 1ss) i plameni Zmaj (12, 3ss), pomoću kojih se želi izraziti i objasniti sukob i borba sa silama tame, tj. Sotonom i njegovim svijetom.

— Najprije se donosi opis protagonista progonitelja (13, 1s i 12, 13), a odmah zatim i njihov napad (13, 4ss i 12, 4ss).

— U oba teksta riječ je o pravom sukobu i borbi. O tome nam svjedoče neke riječi i izrazi koji su tipični za borbu: »ratovati« (polemēsai): 13, 4 i 12, 7; »rat« (pólemos): 13, 7 i 12, 7. 17; »pobijediti« (nikáō): 13, 7 i 12, 11.

— Isto tako postoji suglasnost između dva teksta gledom na simbolično i funkcionalno vrijeme i njegovo trajanje. Tako dužina trajanja Ženina boravka u pustinji (12, 6. 14) odgovara dužini vremena vladanja Zvijeri (13, 5). Sva tri ta vremena, premda izražena na tri različita načina, imaju isto značenje: kratko vrijeme, ograničeno trajanje zla i protubožje vlasti.

— Uska veza između ova dva odlomka tako je velika da izgledaju navezani jedan na drugoga. Naime, kraj jednoga, »more« (thálassa), 12, 18, jest ishodište drugoga »iz mora« (ek tēs thalássēs), 13, 1, tako da reci u kojima se dodiruju ta dva teksta izgledaju kao da su srasli:

»I zaustavi se (Zmaj) na morskom žalu« (12, 18);

»Potom opazih gdje izlazi iz mora Zvijer (13, 1).

— Osim toga Zvijer i Zmaj su u neposrednoj vezi i kontaktu. Zvijer, naime, nastavlja djelo Zmaja pošto joj je ovaj predao svoju moć, prijestolje i svu svoju vlast (13, 2).

Međutim, postoje ne samo brojne sličnosti nego postoje i neke razlike između ova dva teksta. Borba kaotičnih sila protiv Neba, Žene i Djeteta završava porazom prvih. Zmaj je pobijeđen i u nebu i na zemlji. Unatoč porazu on se ne predaje, nego se okreće prema Ženinim potomcima, protiv kojih će uskoro zamećnuti boj, k tome će sav teret te borbe na sebe preuzeti Zvijer što »izlazi iz mora«, jer joj je on predao svu svoju moć i ovlast. Ali, ovdje će se dogoditi nešto novo i vrlo neobično, neočekivano i suprotno od onoga što se dogodilo u prethodnom odlomku. U gl. 12 susrećemo trostruku tvrdnju i konstataciju da su kaotične sile uništene, da je neprijatelj poražen: ... »bijaše zbačen na zemlju i bijahu zbačeni s njime njegovi anđeli« (12, 7—9), zatim glas iz neba potvrđuje poraz »tuzitelja naše braće« (12, 10s), i na koncu u 12, 15s Žena izlazi kao pobjednica, zahvaljujući pomoći zemlje. Dočim, u našem odlomku 13, 1—10, Zvijer ne samo da vodi rat protiv »svetih«, nego ih i pobjeđuje (r. 7). Uz to ona je proglašena nepobjedivom: »Tko je jednak Zvijeri i tko se može boriti protiv nje?« (r. 4). Osim toga postoje i neke stilske varijacije i druge preinake. U gl. 12, npr., govoreći o Zmaju, spominje se najprije njegovih »sedam glava« a onda »deset rogova«; uz to on nosi na glavama »sedam kruna« (12, 3). S druge strane, međutim, u našem odlomku 13, 1—10, govoreći o Zvijeri, spominje se najprije »deset rogova« a tek onda »sedam glava«, dok se ovdje govori o »deset kruna« smještenih na rogovima, a ne na glavama (13, 1).

b. Otk 13, 1—10 i Otk 17, 1—18

Zahvaljujući tolikim i tako velikim sličnostima, suglasnostima i vezama između ova dva teksta, čak su vidljivi i pravi duplikati (usp. 13, 1. 3. 8 i 17, 3. 8), s pravom se može kazati da je gl. 17 najbliži tekst našem ulomku 13,1 —10. Da se uvjerimo u to, dovoljno će biti pogledati njihov vokabular na jednoj tablici u perspektivi:

13, 1—10

Potom opazih gdje izlazi iz mora Zvijer sa deset rogova i sedam glava... a na svojim glavama bogopogrđne naslove (r. 1)

Zmaj joj predade svoju moć... i veliku vlast (r. 2b)

Sva se zemlja zanesa za Zvijeri (r. 3c) I poklonit će joj se svi stanovnici zemlje — svaki čije ime od postanka svijeta ne stoji upisano u knjizi života (r. 8)

... da povede rat protiv svetih i da ih pobijedi (r. 7a)

...plamenom i pukom, jezikom i narodom (r. 7b)

17, 1—18

I opazih... na... Zvijeri, prekrivenu bogopogrđnim naslovima; imala je sedam glava i deset rogova (r. 3)

... Zvijeri sa sedam glava i deset rogova (r. 7)

Zvijer bijaše i nije, koju si vidio, izići će ponovo iz Bezdana (r. 8)

... da predadnu Zvijeri i svoju silu i svoju vlast (r. 13b)

I čudit će se stanovnici zemlje kojima ime ne stoji upisano od postanka svijeta u knjizi života (r. 8b)

Ovi će ratovati protiv Janjeta, ali će ih Janje... pobijediti (r. 14a)

...puci i mnoštva: narodi i jezici (r. 15b)

Iz tablice razabiremo mnogobrojne sličnosti. Riječi i izrazi gotovo su isti, uz mala stilaska odstupanja svojstvena našem autoru. Tablica isto tako zorno pokazuje da je u obadva teksta riječ o istoj Zvijeri, koliko god piščevo mijenjanje perspektive unosilo zabunu u odgonetanje te Zvijeri: »Zvijer bijaše i nije... izići će ponovno iz Bezdana da ode u propast« (17, 8. 11; usp. 11, 7; 19, 20; 20, 10). Međutim, te poteškoće, nesuglasnosti i nedosljednosti autorova slijeda (prošlost, sadašnjost, negiranje sadašnjosti, budućnost, sadašnjost) predstavljaju samo prividnu suprotnost i zbrku, budući da se tekst ne odnosi striktno na konkretne događaje, nego ima prije svega natpovijesnu vrijednost, kao što ćemo vidjeti poslije. Treba imati u vidu i to da se vidovnjakova misao ne odvija susljedno, da njegov vremenski slijed nije isto što i kronologija događaja, nego da se njegovo gledanje odvija krivudavo, s mnogo ponavljanja, kontrasta, antiteza. Slijedeći tako jednu misao kroz čitavu knjigu, dobiti ćemo neku vrstu zavojnice koja se može protezati na nekoliko glava kao i na čitavu knjigu. Jednu takvu zavojnicu možemo vidjeti i u našem primjeru sa Zvijeri.

Tekst 11, 7 samo spominje Zvijer u vezi s »dva svjedoka«, protiv kojih će ona ratovati, pobijediti ih i ubiti ih. To je neka vrsta anticipacije dolaska poganskog vremena i kaotičnih sila koje će protegnuti započeti rat

protiv svih »svetih« (usp. 13, 7). S ovim uglavljivanjem, dakle, htjelo se samo najaviti skori dolazak Zvijeri, dok će njezina buduća i prava aktivnost te uspješni biti razrađeni u tekstu 13, lss. O Zvijeri će se nastaviti govoriti u 17, 3ss, ali prije toga će se još jednom spomenuti njezina prošlost. S tim umetkom »bijaše« (*ên*) htjelo se povezati događaje iz gl. 11 i gl. 13, prije nego se navijestiti njezin ponovni pojavak »iz Bezdana«. Međutim, da bi se što bolje naglasio njezin pojavak i ukazalo na važnost i posljedičnost njezina djelovanja, autor se poslužio ne samo s kratkim prizivom na njezino bivše djelovanje »bijaše«, nego i s jačom negacijom sadašnjeg postojanja »nije« (*ouk éstin*). I dok vidovnjak rezimirao njezinu prošlost i najavljuje njezino novo pojavljivanje, želi zapravo najaviti njezin budući poraz kaznu, njezinu propast i nestanak: »izići će ponovno iz Bezdana da ode u propast (17, 8b). To će se još jednom ponoviti na još izričitiji način u 17, 11: »Što se tiče Zvijeri 'Bijaše-i-nije'... ona ide u propast«. Dakle, imamo još jednom anticipaciju događaja što će se dogoditi tek u 19, 20 i 20, 10. I ovaj nestanak Zvijeri nedvojbeno govori da se uvijek radilo o istoj Zvijeri. Vrijeme i redosljed za autora nisu uopće važni, iako je ishodište svega neko određeno vrijeme, koje će se onda pretopiti u svako vrijeme, jer Zvijer zapravo i ne prestaje postojati dokle postoji ovaj svijet. Pisac polazi iz određene vremenske perspektive, iz svoga vremena, da bi odmah potom nadišao samo vrijeme i prešao u nadvremensku perspektivu. Ne može se zaobići tadanja povijest i ondašnji događaji. Oni su nazočni i na njih se aludira. Vidovnjak, međutim, u tim događajima gleda tipične pojave za sva razdoblja povijesti.

Istovjetnost između prve Zvijeri (13, lss) i one u gl. 17 zasniva se ne samo na mnogostrukim literarnim vezama što postoje između ova dva teksta, a koje smo maločas stavili na tablicu, nego je ona po svoj prilici nazočna i u naputku koji nam daje pisac knjige. Da bi pomogao svojim čitateljima odgonetnuti simbol prve Zvijeri, autor na kraju gl. 13 pripominje: »Ovdje treba pronicavost (*sophía*)! Tko je prodoran (*ho échōn noūn*)...« (r. 18). Sličnim riječima obraća se i gledom na shvaćanje Zvijeri iz gl. 17: »Ovdje treba prodornost (*noús*), ti koji imaš mudrost (*ho échōn sophian*)« (r. 9). Ime prve Zvijeri je svakako ime nekog čovjeka (usp. r. 18), a po njezinim crtama (deset rogova i sedam glava) te simboličkom značenju broja 666, prema gematriji,⁵ proizlazi da je riječ o nekom rimskom caru, najvjerojatnije o Neronu, koji je postao uzorkom i uopćenim likom svakog drugog progonstva.⁶ Ta ista obilježja (sedam

⁵ Gematerija je zamjenjivanje imena s brojevnim vrijednostima i bila je veoma raširena u ono doba. Za razliku od Rimljana i Arapa, Židovi i Grci nisu imali posebne brojevne znakove, nego su se služili alfabetskim slovima kojima su davali određenu brojevnu vrijednost, npr. a = 1, b = 2, itd. Zbrajajući vrijednosti pojedinih slova nekog imena dobivao se broj imena. Tako npr., prema Sibillinim Orakulima (I, 326–330), od imena Isus (*Iēsoús*) brojeva istovrijednost je 888, usp Charlesworth J. H., *The Old Testament Pseudepigrapha* (vol. I: Apocalyptic Literature and Testaments), London 1983, str. 342, bilj. c2.

⁶ Objašnjavanje tajanstvenog broja 666 dalo je mnogobrojna tumačenja i prijedloge (o tom pitanju usp, sve važnije komentare knjige Otkrivenja, s. v.). Ipak većina od tih mišljenja suglasna je u tome da se pod tim brojem krije Neron. Da se radi o dosta kompliciranoj enigmati, pokazuje i činjenica što se

glava i deset rogova) posjeduje i Zvijer iz gl. 17, samo što su ona ovdje protumačena na jedan jasan način i izričito se odnose na Rim i njegovo carstvo: »Sedam je glava sedam gorâ« (r. 9b), »To je i sedam kraljeva« (r. 9c), »Deset rogova... to je deset kraljeva...« (r. 12). U obadva slučaja, dakle, radi se o rimskom carstvu.

Očito je, da postoje razlike između ova dva teksta, ali koje nisu tako velike i zato ne bi trebale dovesti u pitanje identičnost dviju Zvijeri. Jedna od tih razlika je, kao što smo maločas vidjeli, dvostruka simbolična vrijednost koju autor daje sedmerim glavama u 17, 9 (sedam gorâ i sedam kraljeva). Ta i druge manje razlike, osobito stilske, mogle bi biti posljedica preučešavanja dvaju različitih tekstova koji su bili spojeni u jednu knjigu.⁷ Ta pretpostavka uvelike olakšava rješenje problema duplikata koje susrećemo duž čitave knjige.

3. Egzegetsko-tekstualna raščlamba teksta Otk 13, 1-10

a. Predstavljanje Zvijeri (rr. 1—4)

Ulomak započinje s jednom formulom vidne percepcije koja je veoma uhođana u ovoj knjizi: »potom opazih« (*kai eidon*). S tim se želi istaći vidna aktivnost vidovnjaka, njegova nazočnost i sudjelovanje u tim događajima o kojima će u tekstu govoriti. Dakle, događaji što će uslijediti viđeni su, iskušeni, stvarni. Autor gleda i govori, zatim apelira i prenosi onima što slušaju.

Zvijer koju vidi dolazi »iz mora«. Isti izraz nalazimo u Dn 7, 3, gdje se govori o »četiri nemani«.⁸ Sasvim je pouzdano da naša slika Zvijeri ovisi o tom Danielovu tekstu (7, 3ss), jer će Zvijer iz Otk 13, 1ss, kao što ćemo uskoro vidjeti, objediniti u sebi različite elemente i naravi tih četiriju nemani.

»More« u biblijskim tekstovima ima više značenja.⁹ U našem tekstu također ima višekratnu vrijednost. U religioznom smislu imalo bi pejorativno značenje, slično onome koje ima riječ »Bezdan«, tj. mjesto okruženo kaotičnim silama i nastanjeno čudovišnim Zvijerima, koje nisu ništa drugo do di demonske i sotonske sile. Inače, to pejorativno poimanje mora kao sjedišta mitskih čudovišta pod utjecajem je mezopotamijskih i kanaan-

njezino rješenje ubrzo zagubilo. Tako ni sv. Irenej, najveći teolog II. stoljeća († 202), koji je bio rodom iz Male Azije, nije više znao njezino odgonetanje.

⁷ Jedan od najvećih pobornika književne slojevitosti knjige Otkrivanja jest zaci-jelo Boismard M. E., »L'Apocalypse« ou »Les Apocalypses« de St. Jean, u RB 56 (1949) 507—541, i drugdje.

⁸ Također i Orao s dvanaest pernatih krila i tri glave iz Ezrine apokrifne knjige izlazi iz mora, v. 4Ezr 11, 1; 12, 11, kao i Levijatan, usp. 2Bar 29, 4.

⁹ Za razliku od istočnjačkih predaja i vjerovanja, prema kojima se more smatralo božanstvom, u Bibliji, naprotiv, more je samo jedan Božji stvor u kojem se očituje njegova stvaralačka djelatnost (Post 1, 10; Ps 95,5), a isto tako se očituje i njegovo gospodarenje nad njim (Ps 77, 17, 20; 104, 6-9; 106, 9; 114, 3, 5; 135, 6; Izr 8, 29). Stoga je more više puta viđeno u pozitivnom

skih mitologija,¹⁰ i ono prevladava u apokaliptičkoj književnosti. Drugi vid mora u našem tekstu bio bi onaj što promatra more kao obično stvaranje sa svim što sadrži u sebi, tj. more kao prirodno-zemljopisni pojam. U ovom slučaju more bi se odnosilo na Sredozemno more na čijim se zapadnim stranama tada diže veliko pogansko carstvo, tj. Rim, simbolizirano u prvoj Zvijeri. Postoji i treće značenje koje se može dati riječi »more«, i ono je također pejorativnog karaktera. Naime, neki egzegeti, polazeći od Izaijine usporedbe »buke narodâ mnogobrojnih« s bukom i šumom uzburkanog mora (17, 12; 57, 20) i oslanjajući se na tekst Otk 17, 15, gdje se za vode na kojima sjedi Bludnica kaže da su to »puci i mnoštva, narodi i jezici«, vide u našem tekstu »more narodâ«¹¹ što bijesni poput razbješnjelog mora.

Iako sva tri ta značenja mogu naći svoje mjesto u našem tekstu i nisu daleko od njegova sadržaja, ipak, čini nam se, da se poimanje i identifikacija mora s Bezdanom, odakle izlazi i Zvijer u 11, 7 i 17, 8, najbolje uklapa u simboliku apokaliptike, jer samo iz mora kao Bezdana dolaze čudovišne Zvijeri i demonske sile, i jedino kao takvo ono je najdalje od Boga od svih njegovih stvorova, da bi na koncu posve iščezlo (Otk 21, 1). Taj nestanak mora može se povezati s pobjedom koju će Bog ostvariti nad morem kao nad nekom čudovišnom nemanu koja se protivi njegovu naumu kao i nad ostalim nemanima koje u njemu žive i iz njega izlaze (usp. Ps 74, 13s; 89, 10s; Job 9, 13; 25, 12s; Iz 51, 9). Ovakvo shvaćanje mora najbolje odgovara apokaliptičkoj simbolici koja ima svoje korijenje u kozmološko-teološkom poimanju stvaranja svijeta i koje je zajedničko babilonskim predajama o iskonskom kaosu.

I baš iz ovoga mora-Bezdana, »domovine nemanu,¹² evo sada izlazi jedna Zvijer. S jedne strane, ona predstavlja neko povijesno carstvo, s druge strane, pak, demonski svijet što se utjelovio u to carstvo, u njegove strukture, te je vidljivo u njegovim predstavnicima. Polazište je ove tvrdnje

svjetlu (Ps 104, 25s), ono je pozvano da slavi stvoritelja (Ps 69, 35; Dn 3, 78). S druge strane, more se može pokazati kao razbješnjela sila koja stavlja život u opasnost (Izl 15, 5; Neh 9, 11; Ps 69, 16; 107, 23ss; Job 41, 23; Jon 2, 4). Znajući za prijeteću čud mora i pod utjecajem istočnjačkih mitova, biblijska će tradicija promatrati more i kao neprijateljsku silu, ali u teološkom značenju ono nikada nije predstavljalo nekakvu oprečnu silu prema Bogu i zato nije nikada personificirano kao što je to bio slučaj u mezopotamijskoj mitologiji. Dakle, osim mora kao prirodnog fenomena, religiozni simbolizam će ga prikazati, osobito u apokaliptici, kao nekakav rezervoar sotonskih sila.

¹⁰ Klasičan primjer mezopotamijskog pripovijedanja nalazi se u epopeji Enuma Eliš. Tu se govori o stvaranju i kaosu koji je personificiran s dva božanstva, muško Apsu i žensko Tijamat. U borbi Tijamat će biti ubijen od Marduka, boga Babilona. Nešto slično našlo se i u Kanaanu na ugaritskim pločicama, gdje se govori o borbi između Aleyana Baala i dvojice protivnika: Mota i zmaja koji se zove »More-rijeka«.

¹¹ Usp. Tiefenthal, n. dj., str. 523. Slično govori i Zahn, n. dj., str. 449. Značajno se izrazio i Swete kada kaže da je more »prikladan simbol uzburkane površine grešnog čovječanstva a osobito kipećeg kotla nacionalnog i socijalnog života iz kojega se uzdiže veliki povijesni pokret svijeta« (n. dj., str. 161).

¹² Tako Cerfaux L. — Combiér J., n. dj. str. 116.

prije svega u očividnoj ovisnosti našega teksta 13, 1ss o Danielovoj alegoriji 7, 3ss, gdje se govori o četiri nemani koje označavaju četiri susjedna carstva (usp. Dn 7, 17),¹³ čije glavne crte i čudli naša Zvijer uosobljuje u sebi (r. 2). Iz toga proistječe da i ona mora označavati neko povijesno carstvo, i sva je prilika da se odnosi na rimsko carstvo kad se tekst uzme i promatra u uskom povijesnom smislu, koliko god njegovo pravo tumačenje mora premašivati i nadilaziti tu njegovu povijesnu uvjetovanost.

Problem što stoji pred nama, dakle, bio bi slijedeći: Tko je Zvijer što »izlazi iz mora« i zašto izlazi, da li se odnosi samo na rimsko carstvo, odnosno na ovog ili onog cara, tj. da li je dostatno primijeniti tekst na samo jednu povijesnu stvarnost pomoću čisto intelektualnog procesa, ili pak tekst nadmašuje jedan, naznačen i točan period? Problem ćemo moći riješiti tek nakon pomnog i strpljivog raščlanjivanja cjelovitog teksta i njegovih sastojnica. Za sada možemo reći samo to, i rekli bismo zacijelo, da Zvijer predstavlja jedan pustošiteljski svijet što se suprotstavlja i neprijateljski opire Bogu, budući da svojim izgledom i svojim djelovanjem dobrano sliči drugim zvijerima koje sretamo u knjizi Otkrivenja i koje su u uskoj vezi s tim svijetom: Zvijer iz Bezdana (11, 7; usp. 17, 3. 7. 8), plameni Zmaj (12, 3) koji našoj Zvijeri »predaje svoju moć, svoje prijestolje i veliku vlast« (13, 2. 4), druga Zvijer (13, 11ss), itd. Štoviše, s prve dvije ima zajednički sedam glava i deset rogova, dok sa Zvijeri iz Bezdana ima isto mjesto provenijencije, ako »more« u našem tekstu shvatimo u pejorativnom smislu kao znak Bezdana,¹⁴ kao što smo vidjeli.

Nastavljajući analizu teksta dolazimo do dva predikativna participia, jedan je objektov: »izlazi« (*anabainon*), dok je drugi sekundarnog subjekta: »ima« (*échon*).¹⁵ Stvaralačka snaga čitavog odlomka doseže svoj vrhunac u metonimijskom i sinegotskom izražavanju. Tako imamo: »deset rogova (*kérata déka*), »sedam glava« (*kephalàs heptá*), i »deset dijadema« (*déka diadémata*).

»Deset rogova«. Ovaj izraz je samo simbol, rekli bismo književna figura metonimija, pa zato ne označuje isto toliko organa Zvijeri. Ono što se želi izraziti s ovom zamjenom pojmova jest moć, velika snaga koju Zvijer posjeduje, jer rog slični snazi što proizlazi iz njegove tvrdoće i otpornosti, rog onakav kakav on zapravo i jest. U SZ u više navrata susrećemo riječ »rog« i općenito je upotrebljena kao metonimija, tj. u prenesenom

¹³ Ta carstva obično su identificirana ovako: babilonsko (r. 3), medijsko (r. 5), perzijsko (r. 6), grčko (r. 7). Opširnije o tom pitanju usp., npr., Montgomery J., *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Daniel*, Edinburgh 1927, str. 59ss.

¹⁴ »Da je kod prve Zvijeri navedeno more kao mjesto odakle ona izlazi, znači jednu neznatnu razliku. Po raširenom, u biti babilonskom nazoru, zemlja pliva na moru; ispod ovoga, tj. u ovom nalazi se Bezdán. Stoga u židovskim kao i izvanžidovskim spisima mijenjaju se mora i Bezdán kao mjesto stanovanja takvih nemani«, Lohmeyer E., n. dj., str. 110.

¹⁵ A. Lancellotti veli da, »u zavisnosti od glagolâ percepcije, počesto nailazimo na lanac participia, čiju funkciju, da li je atributivna ili predikativna, nije uvijek lako točno naznačiti«, *Sintassi ebraica nel greco dell'Apocalisse*, Assisi 1964, str. 93.

značenju za izvršavanje snage i agresivnosti.¹⁶ Također i u Otkrivenju rogovi označuju veliku snagu, bilo da se radi o sedam rogova Janjetovih (5, 6), bilo da se radi o deset rogova Zmajevih (12, 3) ili od Zvijeri (17, 3. 7. 16), bilo da se govori o dva roga druge Zvijeri (13, 11). Stoga bi i u našem slučaju (13, 1) rogovi trebali izražavati silnu snagu. Jedino u 17, 12, gdje autor slijedi Daniela (7, 24), rogovi su identificirani s »deset kraljeva«.

Ovaj simbolizam rogova može se sresti i u povijesti religija, gdje izražavaju veliku snagu i jakost bogova. Osim toga upotrebljavani su u apokaliptičke svrhe, tj. kao predmet koji je služio za odvratanje nesreća, ili se s njime označavala jakost i vrijednost čovjeka.¹⁷

Odgonetajući metonimijske riječi »deset rogova«, koje označuju veliku snagu Zvijeri, zamijećujemo i malu razliku između našega teksta 13, 1 i 17, 3. 7 te 12, 3 gledom na redosljed riječi. Naime, u 17, 3. 7 i 12, 3 najprije se spominje »sedam glava« a tek onda »deset rogova«. Je li riječ o čistoj slučajnosti, ili se radi o stilskoj preinaci da bi se izbjeglo doslovno ponavljanje formule iz 12, 3, kako to neki predlažu?¹⁸ Ta nam solucija djeluje odveć neuvjerljivo, kao i ona koja tu različitost pripisuje provenijenciji Zvijeri, tj. uzevši da ona dolazi iz mora, onda je sasvim razumljivo i naravno da se prije ugledaju rogovi nego glave na kojima su rogovi smješteni.¹⁹

Međutim, trebalo bi radije imati u vidu da je cijela ova slika simbol ili, bolje, alegorija. Stoga činjenica da su rogovi spomenuti prije ima simboličku vrijednost, mnogo značajniju nego što bi se to moglo pomisliti na prvi pogled. Možda je sam autor htio da bi već na samom početku istakao važnost Zvijeri i stavio na prvo mjesto njezinu veliku snagu, nasilje, nasrtljivost, drskost i agresivnost, koje se nalaze upravo u rogovima. Kako bilo da bilo, ne radi se o vjernom i doslovnom opisivanju viđenja, jer bi se inače morali zapitati o tome kako je moguće brojčano razmjestiti deset rogova kad se ima samo sedam glava.

»*Sedam glava*«. Glava sama po sebi je najvažniji dio tijela, onaj što uvjetuje i upravlja drugim udovima. Sedam glava u našem tekstu 13, 1 označavaju potpunost i sposobnost života te izražavaju maksimalnu koncentriranost snage i životnosti, gotovo da žele osporiti Janje (5, 6) koje posjeduje cjelokupnost i svu puninu snage Božje, i na taj način pobiti njezovu snagu, tj. staviti Janje u drugi plan.

Što se tiče same interpretacije i identifikacije tih sedam glava, autori se i ovaj put razmimoilaze u mišljenjima, iako ta mišljenja nisu daleko jed-

¹⁶ U 1Kr 22, 11 Sidkija je načinio rogove da uništi Aramejce. »Četiri roga« u Zah 2, 1 označuju snažna kraljevstva, narode što su »raznijeli Judu, Izraela i Jeruzalem«, dakle, ukupnost Izraelovih neorijateljskih sila. U Pnz 33, 17 Mojsije govori o Josipu kao o biku koji svojim rogovima »nabada narode«. U Dn 7, 8, 24; 3—22 rogovi ne znače samo veliku snagu nego i poganska kraljevstva.

¹⁷ Tako Förster V., *Kéras*, u ThWNT, II, str. 668.

¹⁸ Usp. npr. Loisy A., *L'Apocalypse de Jean*, Paris 1923, str. 246.

¹⁹ Tako misli Gelin A., n. dj., str. 632.

na od drugih.²⁰ Za početak ćemo se, prije nego razmotrimo čitavi tekst 13, 1—10, zadovoljiti s jednom uopćenom interpretacijom. »Sedam glava« simbolizira jednu protukršćansku silu, neprijateljicu Boga i Crkve. U njima se krije svaki diktatorski i apsolutistički sistem, bilo koji totalitarni režim. Glave na najbolji način izražavaju okrutnost i surovost države i u njima se usredotočuje punina njezine snage, uzevši da je glava najvažniji dio tijela.

»Deset dijadema«. Zvijer u našem tekstu 13, 1 nosi na rogovima onoliko dijadema koliko ima rogova, uostalom kao i Zmaj (12, 3) te »Jahač na bijelom konju«, tj. Krist (19, 12), dočim Zvijer iz 17, 3 nema uopće dijadema. U slučaju 13, 1 opažamo i jednu osobitost: dijademi o kojima je riječ porazmješteni su po rogovima, dok se u slučaju Zmaja (12, 3) i Krista (19, 12) nalaze na glavama. Osim toga broj dijadema nije isti, nego je u sva tri teksta različit. Zmaj ih ima sedam, i oni odgovaraju broju njegovih glava na kojima su smješteni (12, 3). Naša Zvijer ih posjeduje deset, i oni ponovno odgovaraju broju njihovih potpornja — rogova. Za Krista se kaže da ih ima »mnogo« (pollá).

Što se tiče njihova značenja, »deset dijadema« simbolizira kraljevsku vlast, čast i dostojanstvenost, ili, kako veli Lohmeyer, »označuju najveći stupanj moći i dostojanstva«,²¹ dok sama riječ »dijadem« izražava spletnu krunu.²² Budući da su Zmaj (12, 3ss) i Zvijer (13, 1ss), zatim Zvijer

²⁰ Za Tiefenthala, npr. glave znače »faze svjetske sile«, n. dj., str. 524. Oni pak koji shvaćaju Zvijer u dosta uskom i preciznom značenju, tj. kao neku silu iz vremena vidovnjaka, interpretiraju »sedam glava« kao sedam predstavnika, odnosno careva carstva u toku. Tog mišljenja je Bousset W., n. dj., str. 359. Tako i Allo, s tom razlikom što je on precizniji i veli da je riječ o rimskim carevima, n. dj., str. 205. Osim ovih interpretacija koje su više-manje vjerovatne, postoje i druge koje se udaljuju od samoga teksta približavajući se mitologiji. Radi toga su i složenije i manje vjerovatne. Tako npr., prema Berghu van Eysinga, sedam glava ne bi se odnosilo na isto toliko kraljeva, već radije na sedam eona. Pet ih je već prešlo, šesti bi odgovarao sadašnjem vremenu, dok će sedmi doći i trajat će vrlo kratko. Ta se interpretacija poziva na slavensku Henokovu knjigu (usp. 2Hen 33, 1), gdje se govori o danima tjedna kao o epohama, n. čl., str. 302, itd.

²¹ N. dj., str. 108.

²² Često se netočno prevode s »dijadem« neke hebrejske riječi koje označuju turban, krunu. Tako npr. riječ *catārāh* koja znači vijenac, kruna, koju su nosili mladi bračni drugovi, sustolnici, kraljevi, veliki svećenik, itd. Jedan od najkarakterističnijih tipova te krune bio je svakako turban (*sānīp*), koji je bio proširen na starom Istoku, nosio se na glavi i bio pričvršćivan s platnom ili metalnom vrpcom. U SZ spominje se da su ga nosili muškarci (usp. Job 29, 14), žene (usp. Iz 3, 23), veliki svećenici (usp. Zah 3, 5), a na poseban način kraljevi (usp. Iz 62, 3). Ta se riječ isto tako upotrebljavala i u mnogo širem smislu kao ukras (EZ 16, 12; 23, 42; Izr 4, 9) ili u prenesenom smislu: Jahve će postati »dijadem slave« ostatku svoga naroda (Iz 28, 5), Sion će biti »dijadem divni« u ruci Jahvinoj (Iz 62, 3). Usp. također Izr 16, 31. Ima jedna druga hebrejska riječ *nézer* koja između drugih značenja izražava također i amblem koji je nosio onaj čija je glava bila posvećena. U tom smislu je neka vrsta dijadema. Prvo su ga nosili kraljevi kao znak svoga povlaštenog položaja u odnosu na narod. Poslije nestanka monarhije u Izraelu *nézer* je jednostavno označavao ukras na glavi velikog svećenika (usp. Izl 29, 6; 39, 30; Lev 8, 9).

iz 17, 3ss neka vrsta parodije i ruganja Kristu. »dijademi« bi u ovom slučaju bili daljnje osporavanje i karikiranje Kristove moći i izražavanja oštre protivnosti prema njemu. To drsko kočepenje sotonskih službenika doseći će svoj vrhunac u bogopogrđnim naslovima o kojima ćemo govoriti.

Bogopogrđna imena²³ koja Zvijer nosi na glavama bili bi božanski tituli,²⁴ kao npr.: »uzvišeni« (*sebastós*), »bog« (*theós*), »sin božji« (*hyiós theou*), »spasitelj« (*sotér*), »božanski« ili »bogorođeni« (*divus*), itd., koje Zvijer prisvaja sebi sa svom obiješću. Riječ je, dakle, o pravoj uvredi, »vječnoj psovci«²⁵ i direktnom pogrđivanju Boga. Ta bogopogrđna imena nisu ništa drugo doli naslovi koje su sebi dodijeljivali rimski carevi, a o kojima nam govore natpisi iz hramova što su bili podignuti carevima rimskog imperija.²⁶

Ovdje zamjećujemo i jedan problem tekstualne kritike. Tekstualni se problem odnosi na riječ »naslov« (*ónoma*) i glasi: da li dati prednost jednini koju nalazimo u manje važnim rukopisima, ili pak množini »naslovi« (*onómata*) kako stoji u mnogim važnijim kako majuskulima tako isto i minuskulima.²⁷ Tekstualni se problem odražava i na samu interpretaciju cijelog izraza. I zbilja, ako bi se riječ »naslov« (*ónoma*) uzela kao jedina, onda bi se imao samo jedan titul, koji bi se onda ponavljao na svakoj od sedam glava, a ne, kao što bi se očekivalo, sedam titula koji bi odgovarali sedmerim glavama. U tom slučaju najvjerojatnije bi se radilo o titulima »bog« (*theós*) ili »uzvišeni« (*sebastós*),²⁸ jer jedan i drugi imaju religiozni smisao i kao takvi bili su vezani uz imperatorski kult što se u samim počecima kršćanske ere naglo proširio. Naime, čitava serija rimskih careva pokazat će se potpuno protivna Bogu i podložna naredbama Sotone. Prisvojiti će sebi Kristove božanske atribute. Ta bogumrska parodija, izrugivanje Kristove moći i časti imat će za posljedicu nesuglasnost, razdor i veliku inkompaktibilnost između dvaju suvereniteta, Kristova i imperatorskog. Ta borba, osporavanje i uskipjeli bijes protubožjih snaga dosiže svoj vrhunac u zahtjevanju i polaganju pra-

²³ Izraz »bogopogrđni naslovi« (*onómata blasphemias*) jest tzv. *genitivus hebraicus* koji je dosta čest u novozavjetnim spisima. Naime, pod semitskim idiomatskim utjecajem često se upotrebljava atributivni genitiv ili gen. qualitatis umjesto pridjeva, kao što se normalno upotrebljava u grčkom jeziku. Usp. o tom Blass-Debrunner-Rehkopf, *Grammatik des Neutestamentlichen, Griechisch*, Göttingen 1979, 165, 2; Zerwick M., *Graecitas Biblica*, Roma 1966, par. 40.

²⁴ Kraft H. govori o »Gottesbezeichnungen«, *Die Offenbarung des Johannes*, Tübingen 1974, str. 175, a Lohmeyer o »die göttlichen Prädikate«, n. dj., str. 108.

²⁵ Tako Renan E., *L'Antechrist*, Paris 1871, str. 413.

²⁶ Usp. Charles, n. dj., str. 348, bilj. 1.

²⁷ Prema Metzgeru B. M., *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, London 1971, str. 746, radi s o slučajnoj omašci od TA poslije MA, ili namjernoj preinaci prepisivača pod utjecajem konteksta, tj. množine *kephalás*.

²⁸ Tako Allo, n. dj., str. 205; Bousset, n. dj., str. 360; Charles, n. dj., str. 348, itd.

va na Kristove božanske naslove, koji će postati bogopsovački i bogohulni.

Još uvijek vidovnjak nije gotov s prezentiranjem Zvijeri. Da bi dobio što neobičniju, nesimpatičtiju i nepojmljiviju Zvijer, on kombinira razne elemente i ujedlinjuje različite naravi četiriju Danielovih nemani (7, 3ss), služeći se, na dosta slobodan način, stilskom figurom paragona. Simbolika mu je isprekidana i sve više se udaljuje od realističkog svijeta. U tom uspoređivanju poseže za riječima »sličan« (hómoios) i »kao« (hōs), koje izražavaju tajanstvenost Zvijeri i stoga nesrazmjernost usporedbe s jedne strane, a s druge nedostatak riječi i izraza u opisivanju onoga što je vidio i čuo. Tu neprimjernost dakle uspješno popunjava upravo tim riječima, iako one upućuju samo na približnost, a nikako na točnost prikazivanja izgleda Zvijeri. Tako ta apokaliptička slika zapravo nikada neće biti dovoljno oslikana. Vrijednost tih pridjeva (hómoios i hōs), rekli bismo, više je praktične naravi nego stvarno izražavanje kvaliteta Zvijeri. Oni nas upozoravaju na važnost Zvijeri što izlazi na površinu, na nedorečenost i nepotpunost simboličkog slikanja. Naime, ti pridjevi istodobno otkrivaju i prekrivaju stvarnost. Najprije se kaže da je Zvijer nešto, a odmah zatim da nije samo to nego i još nešto drugo. Koliko god izgledali razojjački, oni to nisu; štoviše, to su riječi vodilje koje nas pomalo uvode u tajanstvenost Zvijeri, upućuju na male stanke, pomažu nam da idemo još dalje, tj. da zaboravimo stvarni svijet i pravi smisao riječi te prijedemo iz realnog nivoa na nivo simbola.

Prema Gunkelu,²⁹ slika jedne takve Zvijeri-grdosije, koliko god podsjećala na Danielove četiri nemani (7, 3ss), nije plod objedinjavanja tih različitih elemenata četiriju nemani Danielovih, nego je slika mnogo starija od Dn 7, 3ss, budući da ima svojih usporednica u istočnjačkim mitologijama.

Čini nam se, međutim, da je proizvoljna i odveć prebrza svaka tvrdnja koja pošto-poto traži svoje utočište u antiknim mitovima i vjerovanjima susjednih naroda, te da u isto vrijeme zaboravlja da je simboličko prikazivanje poganskih i neprijateljskih sila pomoću grabežljivih Zvijeri česta pojava u SZ (usp. Iz 27, 1; Ez 29, 3ss; Hoš 13, 7s; Ps 68, 31; 74, 13s; itd.) i u judaističkim apokaliptičkim spisima (usp. 1 Hen 85—90; 4 Ezer 11, 1; Ps Sal 2, 29).

Evo kako autor prenosi to svoje vizualno iskustvo Zvijeri: »... sličila je na leoparda; noge su joj bile kao u medvjeda, a usta kao u lava« (r. 2a). Usporedba započinje s trećom nemani Danielovom, panterom ili leopardom (*páradalis*), gdje simbolizira perzijski imperij. U ovom metaforičkom smislu nalazimo je i u Jer 5, 6, gdje izražava neprijatelja Jude što vreba iz zasađe da rastrga prolaznike. U tom Jeremijinu tekstu pantera je stavljena uz bok lava i vuka, dok je u Hoš 13, 7s, gdje je Jahve uspoređen s panterom, stavljena pored lava i medvjedice. Svi ti primjeri jasno odra-

²⁹ Prema njemu, glave 13 i 17 iz Otkrivenja bile bi »Varianten der Daniel-Tradition« a potječu »aus der Ueberlieferung des Babilonischen Christus-mythus«, kao uostalom i Dn 7, *Schöpfung und Chaos in Urzeit und Endzeit*, Göttingen 1895, str. 360.

žavaju glavne oruđe pantere kao zvijeri: njezinu hitninu i okrutnost. Kako naša Zvijer sliči tijelom na panteru, to znači da ona posjeduje i njezine osobitosti koje smo upravo spomenuli.

Ali, i više od toga. Pod njom su noge medvjede. Medvjed (*árkos*) je druga neman Danielova (7, 5) i odnosi se na medijsko carstvo, možda zbog toga što se njegova pustošiteljska moć sačuvala zadugo u sjećanju (usp. Is 13, 17s; Jer 51, 11. 28). Medvjed je u SZ slika sile, tromosti i krvoločnosti; napada ne samo stada nego i osobe (usp. 1 Sam 17, 34—37; 2 Kr 2, 24). Posebice je postajao ljut i nasrtljiv kad bi izgubio svoje medvjediće (usp. 2 Sam 17, 8; Izr 17, 12). U Am 5, 19 »dan Jahvin« bit će uspo-ređen s medvjedićim napadom. U više navrata vidimo da je stavljen uz bok lava sa značenjem dviju najopasnijih životinja (1 Sam 17, 34ss; Izr 28, 15; Hoš 13, 8; Am 5, 19). Riječ je dakle o zvijeri koja veoma dobro izražava agresivnost i zvjerstvo. Kroz medvjede noge Zvijeri nazire se agresivnost i okrutnost jedne velesile koju simbolizira. Tako dakle dolazimo do zbunjujuće neobičnosti. Naime, Zvijer ima usta kao u lava. Pošeškoća se sastoji u tom što se govori o sedam glava i samo jednim ustima. Neki su tu čudnovatost pokušali riješiti tako što su čitav rečenični dio »a usta kao u lava« proglasili kasnijim dodatkom. Isto tako ništa se ne rješava približavanjem ove fantastične figure astralnim ili drugim mitologijama.³⁰

Ipak nam se čini, da problem nije toliko u tome odakle je autor uzео sliku, nego je problem radije u tome što je zapravo htio reći s tom neobičnom slikom. Stoga, imajući u vidu njegov način pisanja u isprekidanim slikama i nepovezanim simbolima, što izaziva smetenost i pitanja, uz to ne ostavlja ravnodušnim čitača, moguće je da je autor htio pripravititi svog čitača na ono što slijedi, kada će se Zvijer pokazati u svom pravom svjetlu, tj. kad u rr. 5—6 bude otvorila svoja usta i počne uistinu rikati kao lav, izgovarajući »ohole riječi« (*megála*) i »psovke« (*blasphēmias*), koje će na najbolji način odražavati agresivnost i krvoločnost svih triju zvijeri, a sve to preko samo jednih usta, koja pripadaju »caru« divljih zvijeri. Iako simbol našega autora ima katkad takve proporcije i obilježja što graniče sa zamišljivim, ipak to ne znači da on govori lažno, da je neistina u pitanju.

Lava, »cara« životinjskog svijeta, srećamo više puta u SZ. U Dn 7, 4, tekst što je po svoj prilici nadahnuo našeg autora, lav (*léōn*) simbolizira babilonski imperij. Između drugotnih značenja lav u starozavjetnim spisima izražava prije svega onu prvu osobitost koja mu je tipična i svojstvena, a to je agresivnost. Napada stada i krda jednako kao i čovjeka (usp. 1 Kr 13, 24s; 20, 36). Budući da je krvoločna životinja bez premca, često je prikazan kao neprijatelj, bilo Izraela (Iz 5, 29; Jer 2, 15; 4, 7), bilo nekog drugog naroda (Ez 32, 2; Nah 2, 12ss), ili čovjeka pojedinca (Ps 7, 3; 10, 9; 17, 12; 22, 14. 22). I ako dodamo svemu ovome njegovu nadmoć u životinjskom svijetu, nije onda čudo što su usta naše Zvijeri upravo usta od lava, jer njegove osobitosti najbolje odgovaraju našoj Zvijeri koja, kao što pretpostavljamo, simbolizira silu i hegemoniju jednog carstva i

³⁰ Tako npr. Loisy A., n. dj. str. 247.

njegovih suverena. To carstvo objedinjuje u sebi značajke svih drugih imperija koji su se pojavili i koji će se očitovati kroz povijest, a njegova je glavna karakteristika da je protubožja velesila.

Naime, odmah po njezinu pojavku, Sotona, zakleti protivnik Boga i Božjeg nauma glede čovječanstva, u obličju Zmaja »predade joj svoju moć, svoje prijestolje i veliku vlast« (r. 2b). Od sada će se Zmajevu djelovanje i utjecaj očitovati u djelatnosti Zvijeri. I tako će se zametnuta bitka nastaviti. Ovaj put protagonisti nisu Žena i njezino Dijete s jedne strane a Zmaj s druge, nego Zvijer, po naumu Zmajevu, vodi rat »protiv onih koji vrše Božje zapovijedi i čuvaju Isusovo svjedočanstvo« (12, 17b), odnosno, kako to ističe naš tekst, vodi »rat protiv svetih da ih pobijedi« (13, 7).

Poslije prezentiranja Zvijeri, slijedi njezino ustoličenje od strane Zmaja. Ne samo da će preuzeti njegovu moć i vlast nego će zauzeti i njegovo prijestolje. S tim potezom licemjerstvo protubožjih snaga doseže svoj vrhunac: detronizirani veliki Zmaj, »knez ovoga svijeta« (usp. Iv 12, 31; Otk 12, 9. 13) predaje svoje zemaljsko prijestolje Zvijeri. Ta predaja neograničene vlasti prikazana je kao naličje podjeljivanja kraljevskog dostojanstva, časti i slave zakladom Janjetu (usp. 5, 12). Riječ je o čistoj aluziji i parodiranju Krista-Kralja, Gospodara gospodara i Kralja kraljeva, koji je opasan božanskom vlašću i sada sjedi s Bogom na prijestolju (usp. Otk 22, 1. 3) te zajedio s njime prima klanjanje nebeskih bića (usp. Otk 5, 8. 13; 7, 10). Proizlazi dakle, da Zvijer ne samo ima antiJanjetove crte, nego da se želi identificirati s njime. Cilj je njezine protubožje i protuJanjetove borbe da postavi sebe na Kristovo mjesto. Taj svoj plan zamjenjivanja ona započinje ostvarivati najprije s dosta mirnim prisvajanjem Janjetovih atributa: »moć, bogatstvo, mudrost, snagu, čast, slavu i hvalu« (5, 12), a odmah zatim poslužiti će se i svojom agresivnošću: psovkom protiv Boga (r. 6) i ratom protiv svetih (r. 7). Sve što pripada Janjetu, Zvijer sada pripisuje sebi. Toliko će ona uznapredovati u tom svom podmuklom pohodu, da će postati prava knivotvorina Janjeta, zavest će ljude, a oni će joj se pokloniti i proglasiti je nepobjedivom (r. 4).

Već smo rekli da je Zvijer što »izlazi iz mora« simbol neke političke sile koja je potencijalno neprijateljska prema Bogu. Osim toga mogli smo konstatirati da je ona protufigura Zmaja (usp. 12, 3). Sada pak možemo reći da je Zvijer Sotonin stvor, njegov zemaljski poslanik, »sluga đavla, izvršitelj njegove volje na zemlji«,³¹ uzevši da njezina vlast dolazi direktno od Zmaja, koji je u stvari »stara Zmija... đavao, sotona...« (usp. 12, 9), te da je on najžešći suparnik i najljući neprijatelj Boga i ljudi, i počelo svih kaotičnih snaga što djeluju u ovome svijetu.³²

Kad se govori o Zvijeri kao simbolu političke sile, čini nam se da je ovdje ne namjerava prikazati ma koju političku silu kao Zmajevu tvorečka politička sila odnosno država, ili samo poneke od njih. Autor naime

³¹ Kümmel G. W., n. dj., str. 406.

³² Tiefenthal govori o Zmaju kao o »das beseelende Prinzip der gottfeindlichen Weltmacht«, n. dj., str. 527.

ovdje ne namjerava prikazati ma koju političku silu kao Zmajevu tvorevinu, sotonsku državu. Polazište tom njegovu slikanju i kvalificiranju političke sile jest konkretna situacija. On potkazuje jednu velesilu svoga doba, koja objedinjuje sve protubožje sile i velesile prošlosti, da bi ostavio svom čitaču, tj. onomu »tko ima uho« za susljedna vremena samo približne raspoznajne znakove pomoću kojih će moći prepoznati da li je riječ o Zmajevoj državi ili nije. Jedan od glavnih znakova koji govori da je riječ o Sotoninoj velesili, a koji autor predbacuje državi i kojemu se opire, jest njezin zahtjev koji traži od podložnika ne samo apsolutnu poslušnost zakonu i odredbama vlasti, već također traži da se njezinim vladarima iskazuju božanske časti bogoslužja, obožavanja i kult ličnosti. Ako bismo htjeli identificirati tu političku silu, vidovnjakovu suvremenicu, tj. Zvijer što »izlazi iz mora«, onda bismo bez imalo dvojbe, kao što ćemo to u svoje vrijeme opširnije kazati, mogli u njoj prepoznati rimsko carstvo, koje je postalo prava protubožja snaga i neka vrsta protu- crkve³³

Vlast koju Zmaj predaje Zvijeri jest trostruka: »moć« (*dýnamis*), »prijestolje« (*thrónos*) i »velika vlast« (*exousia megálē*). Ta tri elementa podvlače veoma veliku snagu Zvijeri i njezinu neograničenu vlast, koja će se isticati duž čitavog odlomka. Pogledajmo panoramski sve obilje riječi i izraza koji izražavaju i naglašavaju tu golemu snagu Zvijeri, dajući pripovijedanju plastičnost i izražajni efekt:

r. 1: ... deset rogova, sedam glava, deset kruna, bogopogrđni naslovi;

r. 2: ... sličila je na leoparda, noge... kao u medvjeda, a usta kao u lava... moć, prijestolje, velika vlast;

r. 4: ... vlast... Tko je jednak Zvijeri i tko se može boriti protiv nje;

r. 5s: ... usta koja su govorila ohole riječi i psovke, i vlast da to čini;

r. 7: ... rat protiv svetih i da ih pobijedi... vlast nad svakim plemenom...

Ova predaja trostruke vlasti izgleda nam nekom vrstom priziva i aluzije na epizodu Isusove kušnje, gdje se govori da je Sotona vlasnik i gospodar ovoga svijeta i da tu svoju vlast predaje komu hoće, a za protuuslugu dovoljno je pokloniti mu se (usp. Mt 4, 8s; Lk 4, 5ss). Moć koju je Zvijer primila od Zmaja obuhvaća cjelovitu vlast svjetske velesile, koja se proteže na sve sektore ljudskog života. Ne samo političku i materijalnu vlast, već i onu religioznu i duhovnu. Riječ je, dakle, o općoj kontroli nad svime i nad svima.

U r. 3 imamo opet tzv. antitetički paralelizam. Ponovno je Zvijer stavljena nasuprot Janjetu. Zvijer, čija je jedna glava »smrtonosno ranjena« (*hōs esphagménēn eis thánaton*), izgleda kao Janje koje je također »kao zaklano« (*hōs esphagménon*) (usp. 5, 6). Drugim riječima kazano, ona je postala nekom vrstom Antikrista,³⁴ pravom karikaturom

³³ Bousset W., identificirajući Zvijer s rimskim carstvom, nastavlja: isto carstvo postaje onda »ein Diener des Satans«, njegovo prijestolje »ein Satans-thron«, dok njegova velika vlast »ein Teufelsgeschenk«, n. dj., str. 360.

³⁴ Antiteza između Janjeta i Zvijeri postoji kao što postoji antiteza između Krista kojega Janje predstavlja i Antikrista kojega Zvijer predstavlja. Krist

Janjeta.³⁶ Opažamo da je u oba slučaja upotrebljen particip od istog glagola »zaklati« (*spházō*). Radi se dakle o izričitoj antitezi kristološke slike. Kao što je Janje bilo zaklano i oživjelo (usp. 1, 5. 18; 5, 6. 9), tako će isto i »smrtonosna rana« Zvijeri biti izliječena (r. 3). Gledom na interpretaciju te »smrtonosne rane« problem je dosta složen, i sve zavisi od toga kako treba shvatiti tih sedam glava koje Zvijer posjeduje. Ako se naime sedam glava uzme kao isto toliko vladara jedne političke sile, jednog carstva (usp. 17, 9), ako se čitav ulomak 13, 1—10 shvati u dosta uskom povijesnom kontekstu kao, recimo, rimsko carstvo, onda to znači da ime »ranjenog« vladara treba tražiti među rimskim carevima.³⁶

Vrijedno je i zanimljivo zabilježiti kako autor s jedne strane pridaje veliku važnost smrtnosti rane i njezinu izliječenju, i to na gotovo emfatički način, čak će u jednoj rečenici dva puta naglasiti da je rana bila »smrtonosna«, dok s druge strane potpuno prešućuje način na koji je ta rana zadobijena i izliječena. Ni riječi naime ne kaže o kakvoj se rani ili bolesti radi, kao ni koliko vremena je ta bolest trajala. Samo je istaknuto da je rana postojala i da je izliječena.

Zbiljnost ustoličenja Zvijeri i ozdravljenje njezine »smrtonosne rane« uzbudili su čitavu zemlju, izazvali čuđenje u cijelom narodu: »sva se zemlja zanese za Zvijeri«.³⁷ Formulacija »sva zemlja« (*hólē hē gē*) jest metonimija *totum pro parte* i označava ovdje njezine stanovnike, tj. one ljude koji se klanjaju Zvijeri. Naš r. 3 odgovara tekstu 17, 8, gdje se također govori o čuđenju »stanovnika zemlje«. U oba slučaja, čini se, čuđenje je prouzročeno pojavkom, odnosno povratkom Zvijeri, čije polazište treba tražiti u dobrouhodanoj pučkoj legendi o »oživjelom Neronu«.³⁸

je »dostojan primiti moć...« (5, 12) zahvaljujući svojoj stvarnoj smrti, dok je Antikrist tu moć primio od začetnika sile i nasilja te zbog njegove sile svijet mu se klanja, usp. Förster W., *Thērion*, u ThWNT, III, str. 135.

³⁵ Tako npr. Allo B. E., n. dj., str. 206.

³⁶ O ovom problemu dosta se raspravljalo i pisalo. Postoje velika razmimoilaženja u odgonetanju tog cara što je bio »smrtonosno ranjen« i ozdravio. Ovdje donosimo najvažnija mišljenja i prijedloge. Gunkel, npr., vidi u »smrtonosnoj rani« ubojstvo Julija Cezara, a u njezinu ozdravljenju nov zamah i procvat carstva pod Augustom, n. dj., str. 355. Ta je teza u dobroj mjeri neprihvatljiva, gotovo nemoguća, jer su i jedan i drugi živjeli mnogo vremena prije autora, uz to nisu bili progonitelji. Zatim u ovom retku ne nalazimo ni jedan vanjski izražajni i dokazni znak nasilja ili prijeko smrti. Malo vjerojatnija, premda i ona nezadovoljava, jest pozicija onih autora koji u »smrtonosnoj rani« gledaju aluziju na tešku bolest cara Kaligule i koji je ubrzo potom ozdravio, usp. npr.: Erbes K., *Offenbarung Johannis*, Gotha 1891, str. 17ss; Spitta F., *Die Offenbarung des Johannes*, Halle 1889, str. 370ss. O tom događaju naime imamo potvrde, usp. npr.: Svetonije, *Caligula*, 14; *Dio Cassius*, 59, 8; Filon, *Legatio ad Gaium*, 2, 548. I za to je mišljenje najveća poteškoća nedostatak indicija; štoviše, potrebno je napraviti neke preinake u gl. 13, osobito u r. 18 treba zamijeniti broj 666 sa 616. Između svih prijedloga čini se da je najvjerojatniji onaj koji u »smrtonosnoj rani« prepoznaje aluziju na cara Nerona, čiji se povratak očekivao. O tome v. bilj. 38.

³⁷ Čuđenje je »tipično ljudska reakcija pri pojavku nekog protubožjeg bića«, Lohmeyer, n. dj., str. 109.

Ali, u određenom trenutku, to neobuzdano čuđenje i divljenje preobražavaju se u pravo štovanje i klanjanje Zmaju i Zvijeri. Klanjaju se Zmaju zato »što je Zvijeri predao vlast«, a Zvijeri zbog njezine drskosti i okrutnosti. Tako će ona, zahvaljujući svojoj velikoj snazi i zloći koju je primila od Zmaja, postati nepobjedivom: »Tko je jednak Zvijeri i tko se može boriti protiv nje?« Glagol »*proskynéō*« izražava religiozni kult. Njegov prvotni smisao treba tražiti u štovanju i klanjanju božanstvu, bogovima. S pojavom jednobožačkih religija označuje klanjanje Bogu. Još u vrijeme Aleksandra Velikoga termin »klanjati se« počeo se odnositi i na državne predstavnike, vladare. Čašćenje i obožavanje suverena doseći će svoj vrhunac za vrijeme rimskog carstva, kada će imperatorski kult postati nekom vrstom državne religije.

Promatrajući grčki SZ (LXX) opažamo da je riječ »pokloniti se« (*proskynéō*) upotrebljena u više smislova. Osnovni i prvotni smisao je onaj što izražava bogoštovlje prema Bogu, pravi religiozni čin klanjanja jedinom pravom i istinitom Bogu (Post 22, 5; 24, 26. 48. 52; Izl 4, 31; 24, 1; Pnz 26, 10; Ps 5,8; 29, 2). Ali, i kad se govori o čašćenju idola, o kultu krivih bogova, opet nalazimo isti termin »pokloniti se« (Izl 20, 5; 23, 24; 34, 14; Pnz 4, 19; 1 Kr 22, 54; 2 Kr 5, 18; Iz 2, 8; 44, 17). Osim ovog drugotnog smisla, postoji i treći koji izražava čin odavanja počasti kraljevima, koja se iskazivala padanjem ničice na zemlju (1 Sam 24, 9; 1 Kr 1, 16. 23. 31).

U NZ, naprotiv, riječ »klanjati se« nalazi se uglavnom u kontekstu klanjanja isključivo Bogu, jer jedino njemu dolikuje iskazivanje bogoštovlja i služenja: »Gospodaru, Bogu svome, klanjaj se i nejmuj jedinom služiti« (Mit 4, 10; usp. Lk 4, 8). U knjizi Otkrivanja ova riječ dolazi dosta često, pa se ima dojam da je duž čitave knjige u toku liturgija klanjanja i štovanja. S jedne strane bogoštovlje je upućeno Bogu i Janjetu (4, 10; 5, 14; 7, 11; 11, 1. 6; 14, 7; 15,4; 19, 4), s druge pak strane klanjanje je namijenjeno Zmaju i Zvijeri (13, 4. 8. 12. 15; 4, 9. 11; 16, 2; 19, 20; 20, 4).

U našem slučaju 13, 4, čini se, da je riječ samo o izvanjskom činu klanjanja, budući da je upotrebljen dativ (*tôi thērīōi, tōi drákonti*).³⁹ Zvijer je strahovna i otuda njezino čašćenje. Naime radi se o zatvorenoj po-

³⁸ Riječ je o dosta popularnoj legendi prema kojoj Neron nije umro, nego je samo pobjegao u neki daleki nepoznati kraj, možda k Partima, odakle je trebao doći na čelu njihovih trupa da se osveti Rimu. O postojanosti ove legende postoje višestruka svjedočanstva, kako u židovskoj apokrifnoj književnosti (usp. Sib. Orak. 4, 119ss. 137ss; 5, 143ss. 361ss), tako isto i kod starih rimskih povjesničara (usp. Svetonije, *Nero*, 57; Tacit, *Hist.* 2, 8). Ova je pozicija najviše slijeđena. Tako Bousset veli da se taj zanos čitave zemlje »odnosi na čudnovat povratak oživjelog Nerona«, n. dj., str. 362. Slične misli iznijeli su i mnogi drugi, npr. Cerfaux-Comber, n. dj., str. 117; Charles, n. dj., str. 350; Loisy, n. dj., str. 247; itd.

³⁹ S tim pitanjem bavi se Allo i evo kako on poima upotrebu dvaju padeža: »Čini se da različiti padeži odgovaraju dvojnog nijansi smisla: akuzativ bi izražavao unutarnji i vanjski čin obožavanja istodobno, što se iskazivao Bogu ili biću koje se držalo kao bog; dativ bi izražavao radije vanjski čin prosternacije, bilo da se to radi pred Bogom, bilo pred nekim bićem koje se častilo kao starješina...« Zatim donosi primjere usporedbe, prvo iz evanđelja, a onda i iz Otkrivenja. Donosimo samo ove zadnje: s dativom (4, 10; 7, 11; 11,

litičkoj sili koja se nasilno samopobožanstvenjuje i koja ulijeva strah. Zbog straha ljudi se ne mogu oteti dojmu da je posrijedi pravi božanski stvor, radije nego neka sotonska tvorevina. To vjersko štovanje Zvijeri (cara), osim običnog religioznog klanjanja, zahtijevalo je i prenošenje žrtava pred carevim kipovima uz obvezno izjašnjavanje i ispovijedanje »*kýrios kaiser*«.

Svemu ovome treba nadodati i to da se ovdje radi ne samo o pravom kultu nego i o namjernoj parodiji,⁴⁰ za čiji su uspjeh poslužili i shodni biblijski poklonički uzvici (usp. Izl 15, 11; Ps 35, 10; 89, 7. 9; 113, 5; Iz 40, 25; 46, 5; Mih 7, 18; itd.).

Budući da Zvijer simbolizira apsolutističku političku moć, točnije rečeno njezina predstavnika, to znači da onaj koji se klanja Zvijeri klanja se zapravo vlastodršcu. Ali, tko obožava cara on obožava Sotonu,⁴¹ pošto je Sotona u biti ne samo planer već i glavni tvorac te političke sile. On je naime taj koji ustoličuje careve te postavlja druge na njihova mjesta. Iz svega ovoga što smo vidjeli gledom na termin »klanjati se« (*proskynéō*) proizlazi, dakle, da se ovdje radi o pravoj idolatriji, koja nije ništa drugo doli vražja religija, koliko god bila državna i naredena, jer koji mu drago kult ili žrtva prineseni krivim bogovima, tj. idolima, prineseni su vrazima (usp. 1 Kr 10, 14. 20). Stoga, u svakoj političkoj religiji krije se demon. Sotonski utjecaj i njegova vlast nazočni su na ovoj zemlji: »Jao vama, zemljo, i more, jer je davao sišao k vama s velikim gnjevom, svjestan da ima samo još malo vremena!« (Otk 12, 12b). Ta sotonska sila, u stvari, utjelovljuje se i koncentrira u političkim silama, u zatvorenim sustavima, a očituje se i djeluje preko njezinih struktura i predstavnika.⁴² (*Nastavak slijedi*)

Zusammenfassung

Der Verfasser konzentriert sich auf den Abschnitt aus dem Buch der Offenbarung 13, 1-10. Er bringt die bisherigen exegetischen Auslegungen des Textes kurz vor, danach weist an die Verbindung des Textes mit dem Text aus der Offenbarung 12, 1-18 hin. Der Verfasser entdeckt letztlich die Symbolik des Textes, legt die theologische Tragweite und die geschichtliche Bestimmung aus, und zwar auf Grund der eigenen exegetischen Textkritik.

16; 13, 4. 15; 14, 17; 16, 2; 10. 20), s akuzativom (9, 20; 13, 8. 12; 14, 9. 11; 22, 4). O tome v. Blass-Debrunner-Rehkopf, n. dj., 151, 2.

⁴⁰ Usp. o tome Boussset, n. dj., str. 362; Charles, n. dj., str. 351; Lohmeyer, n. dj., str. 109; Swete, n. dj., str. 164; i drugi.

⁴¹ To je općeprihvaćeno mišljenje među stručnjacima. O tome usp. Cerfaux-Comber, n. dj., str. 117; Gelin A., n. dj., str. 633; Harrington W. J., *The Apocalypse of St. John* London 1969, str. 179; i drugi.

⁴² »Ljudi praznovjerno obožavaju Zvijer, jer joj je Satana predao svoju moć i postavio je za svoga zamjenika na zemlji. Tako ljudi obožavaju silu u njezinu đavolskom iskonu i njezinu zemaljskom prikazivanju«, kaže Kraft u *Die Offenbarung des Johannes*, Tübingen 1974, str. 176. Da je Sotona glavni izvor moći rimskog imperija, koji je obožavan upravo zahvaljujući toj moći, slično misle i mnogi drugi, npr. Charles, n. dj., str. 350.